

Економіка та управління національним господарством

УДК 378 (447):33

Белялов Талят Энверович

*кандидат економічних наук, доцент кафедри
фінансів і фінансово-економічної безпеки*

Київський національний університет технологій та дизайну

Белялов Талят Энверович

*кандидат экономических наук, доцент кафедры
финансов и финансово-экономической безопасности*

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Byelyalov Talyat

*PhD in Economics, Associate Professor of the
Department of Finance and Financial and Economic Security
Kyiv National University of Technologies and Design*

**РОЗРОБКА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ В СИСТЕМІ
ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ, ОСОБЛИВОСТІ, ПЕРСПЕКТИВИ
РАЗРАБОТКА И ВНЕДРЕНИЕ ИННОВАЦИЙ В СИСТЕМЕ
ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: ПРОБЛЕМЫ, ОСОБЕННОСТИ,
ПЕРСПЕКТИВЫ
DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION OF INNOVATIONS IN
THE HIGHER EDUCATION SYSTEM: PROBLEMS, PECULIARITIES,
PERSPECTIVES**

Анотація. У науковій праці викладено результати досліджень з питань розробки та впровадження інновацій в системі вищої освіти. Проаналізовано чинники, що значимо впливають на процес розробки та впровадження інновацій в системі вищої освіти. Відзначено, що освітні інновації в системі вищої освіти мають бути спрямовані на

удосконалення наявних освітніх засобів і методів навчання, формування у майбутніх фахівців належної професійної компетентності, створення умов для розкриття творчого потенціалу здобувачів вищої освіти. Доведено, що система вищої освіти має розвиватися виключно на інноваційній основі, що виступає ключовою умовою високої якості освіти (освітньої діяльності). В першу чергу, освітні інновації мають впроваджуватися на рівні вищих навчальних закладів, завдання яких – підготувати інноваційно орієнтованого фахівця, придатного до самостійної роботи в нестандартних умовах, а завдання держави (в особі органів державної влади та управління) – створити належний організаційно-економічний механізм для розробки та впровадження освітніх інновацій. Виділено перспективні напрями освітніх інновацій в системі вищої освіти України.

Ключові слова: *розробка інновацій, впровадження інновацій, освітні інновації, вища освіта, вищі навчальні заклади.*

Аннотація. *В научной работе изложены результаты исследований по разработке и внедрению инноваций в системе высшего образования. Проанализированы факторы, значимо влияющие на процесс разработки и внедрения инноваций в системе высшего образования. Отмечено, что образовательные инновации в системе высшего образования должны быть направлены на совершенствование имеющихся образовательных средств и методов обучения, формирование у будущих специалистов надлежащей профессиональной компетентности, создание условий для раскрытия творческого потенциала соискателей высшего образования. Доказано, что система высшего образования должна развиваться исключительно на инновационной основе, поскольку она выступает ключевым условием высокого качества образования (образовательной деятельности). В первую очередь, образовательные инновации должны внедряться на уровне высших*

учебных заведений, задача которых - подготовить инновационно ориентированного специалиста, готового к самостоятельной работе в нестандартных условиях, а задача государства (в лице органов государственной власти и управления) - создать надлежащий организационно-экономический механизм для разработки и внедрения образовательных инноваций. Выделены перспективные направления образовательных инноваций в системе высшего образования Украины.

Ключевые слова: разработка инноваций, внедрения инноваций, образовательные инновации, высшее образование, высшие учебные заведения.

Summary. *The research paper presents the results of research on the development and implementation of innovations in the system of higher education. The factors that significantly influence the process of development and introduction of innovations in the system of higher education are analyzed. It is noted that educational innovations in the system of higher education should be aimed at improving existing educational means and methods of training, forming future professionals with appropriate professional competence, creating conditions for the disclosure of creative potential of higher education graduates. It is proved that the system of higher education should be developed solely on an innovative basis, which is a key condition for the high quality of education (educational activity). First of all, educational innovations should be implemented at the level of higher educational institutions, whose task is to prepare an innovative oriented specialist suitable for independent work in non-standard conditions, and the task of the state (in the person of state authorities and administration) is to create a proper organizational and economic mechanism for development and implementation of educational innovations. The perspective directions of educational innovations in the system of higher education of Ukraine are highlighted.*

Key words: *development of innovations, introduction of innovations, educational innovations, higher education, higher educational establishments.*

Постановка проблеми. Розробка та впровадження інновацій виступає ключовим елементом підтримки належної конкурентоспроможності будь якої економічної структури (у тому числі на рівні національної економіки, галузі, організації, підприємства). Країни-лідери ключовим чинником економічного зростання обрали широке впровадження інновацій в усіх сферах суспільного життя. В таких умовах на порядок денний постає проблема підтримки високого рівня інформаційно-інтелектуальної складової суспільства, який має бути забезпечений наявністю трудових ресурсів високої якості. Підготовка компетентних спеціалістів, які володіють сучасними технологіями, може бути здійснена в системі вищої освіти. Однак діяльність у сфері вищої освіти може бути якісною лише в тому випадку, якщо така діяльність є інноваційною за змістом. Вища освіта має бути, образно кажучи, інноваційно орієнтованою.

Йдеться, таким чином, про побудову механізму розробки та впровадження інновацій в системі вищої освіти. Ефективне функціонування вказаного механізму виступає ключовою умовою формування високого рівня сприятливості суспільства та національної економіки до нововведень та інновацій.

Окрім того, державна інноваційна політика має виходити з того, що перехід економіки на інноваційну модель розвитку вимагає не лише нарощування наукового, науково-технічного та інформаційно-інтелектуального потенціалу, а й підтримку достатнього рівня людського потенціалу (який включає, зокрема, наявність достатньої кількості кваліфікованих кадрів належного рівня компетентності).

Однак, на жаль, вітчизняна система вищої освіти, що представлена переважно вищими навчальними закладами державної форми власності, не

гарантує досягнення стабільно високих показників якості освітньої діяльності. Зокрема, практика впровадження в освітній процес новітніх інформаційних технологій, інноваційного навчального обладнання, сучасних методик передачі знань є фрагментарною.

За таких умов доцільно провести поглиблені дослідження проблем та перспектив розробки та впровадження інновацій в системі вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження та вирішення актуальних проблем розробки та впровадження інновацій у сфері вищої освіти викладено у багатьох наукових працях. Плідно працюють над вказаною проблематикою В.Андрущенко, І.Грищенко, С.Захарін, І.Каленюк, В.Луговий, Л.Федулова та Д.Коваленко [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10,11] та інші науковці. В той же час у наукових публікаціях не наведено аналітичних узагальнень особливостей організації інноваційної діяльності вищих навчальних закладів в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій, а також з урахуванням результатів інтеграційних процесів (інтеграція системи вищої системи України до світового освітнього простору).

Окрім того, мають бути розроблені та обґрунтовані реалістичні рекомендації, спрямовані на підтримку процесу розробки та впровадження інновацій в системі вищої освіти. Зокрема, необхідно здійснити обґрунтування перспективних напрямів інтеграції освіти України в європейське освітнє середовище в сучасних умовах розвитку суспільства.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Мета роботи – викласти результати дослідження з проблем розробки та впровадження інновацій у системі вищої освіти (у тому числі за рахунок реалізації комплексних інтеграційних проектів).

Виклад основного матеріалу. Економічна наука і практика виходять з того, що в сучасній економіці ключовим чинником зростання є не обладнання і не технології (за наявності фінансового ресурсу їх можна

придбати або у короткі терміни створити), а саме креативна людина (творчий працівник). Відтак, роботодавці ведуть жорстку боротьбу за працівників, що здатні формулювати реалістичні ідеї або створювати нові продукти ("скупка мізків"). Таким працівникам створюють належні умови для комфортної трудової діяльності [7, с. 11-13]. Зрозуміло, що такі працівники можуть бути підготовлені у вищих навчальних закладах, що використовують інноваційні освітні технології.

Економічні моделі провідних країн світу передбачають застосування інструментів, що стимулюють впровадження інновацій у сфері вищої освіти. Вважається, що ці інновації мають значний вплив на підтримку усієї інноваційної системи, оскільки дозволяють підтримувати високу якість робочої сили. Зокрема, провідні університети США вкладають значні інноваційні ресурси у організацію навчальної бази для підготовки спеціалістів саме пріоритетних галузей, які забезпечують майбутнім працівникам найбільш гідні умови праці [5; 10].

Отже, одним із провідних елементів забезпечення національної конкурентоспроможності є система вищої освіти. Відтак, система вищої освіти має розвиватися на інноваційній основі, зокрема – підтримувати високі показники розробки та впровадження в освітній процес інновацій.

В основу стратегії розвитку вищої освіти мають бути покладені принципи розвитку та самореалізації творчої особистості, розвитку креативних здібностей людини, постійна спрямованість освіти до потреб інноваційної економіки, забезпечення безперервного навчання, інтеграції науки, освіти і виробництва [1, с.48].

Можна сформулювати принцип, що процеси підтримки розвитку національної економіки, реалізації структурних реформ, модернізації мають гармонійно поєднуватися з удосконаленням системи вищої освіти, а ключовим елементом цього процесу повинно стати впровадження інновацій в освітній процес. Вказане створить належні умови для

задоволення потреб людей, у першу чергу молоді, визначити нову систему суспільних цінностей, а також реалізувати себе в економічній сфері.

Теоретичні, освітні інновації в системі вищої освіти мають бути спрямовані на удосконалення наявних освітніх засобів і методів навчання, формування у майбутніх фахівців належної професійної компетентності, створення умов для розкриття творчого потенціалу здобувачів вищої освіти. Серед таких інновацій можемо виділити: інноваційне освітнє обладнання, інноваційні освітні методики, інноваційні технології навчання та перевірки знань (у тому числі технології дистанційного навчання), використання новітнього лабораторного устаткування, академічна мобільність, проведення наукових заходів тощо.

Нині, згідно нашої позиції, в Україні відсутні достатні передумови для формування моделі "знаннєвої економіки", що базується на широкому впровадженні інновацій, розробок, передових технологій. Показники інноваційної активності є вкрай недостатніми, а вкладення в інновації – дуже незначними. Національна економіка України втрачає потенціал для відтворення інтелектуального капіталу, і одним із проявів цього явища є слабка інтеграція вищої освіти і виробництва.

Натомість в Україні відсутні економічні умови для розвитку системи вищої освіти на інноваційній основі. Розбалансованість соціально-економічної системи не здатна забезпечити достатній платоспроможний попит на освітні послуги, а відтак – призводить до згортання у сфері вищої освіти інноваційних трансформацій, знижує об'єктивно існуючі її можливості до самозбереження і саморозвитку [6, с.159]. Зазначена ситуація великою мірою є наслідком відсутності стратегії розвитку вищої освіти, чіткої мети регулювання освітньої діяльності, організації державної підтримки провідних навчальних закладів [2, с.154].

Висока якість роботи системи вищої освіти насамперед залежить від впровадження в навчальний процес унікальних, інноваційних, креативних

елементів, в тому числі так званих методів "активного навчання" [9, с.84]. Таке можливо, якщо уся система освіти, зокрема і вища базуються на результатах наукових досліджень, які є двигуном вищої освіти. Щоб домогтися бажаних змін у системі професійної освіти в Україні, необхідно насамперед залучити підприємства до цієї системи, і таким чином забезпечити фактичні потреби в кваліфікованих знаннях і навичках. Успішна взаємодія з соціальними партнерами дозволить вирішувати проблеми працевлаштування випускників, забезпечувати контроль за якістю їхньої підготовки, прогнозувати потребу у фахівцях певних професій, удосконалювати зміст професійних програм відповідно до вимог сучасного виробництва [4, с.53]. При цьому високий рівень конкурентоспроможності вищої освіти може бути досягнутий виключно на основі широкого впровадження освітніх інновацій.

Відтак, можна дійти висновку, що одним із пріоритетних завдань державної соціально-економічної політики має стати інноваційна модернізація системи вищої освіти. Підтримка високорезультативної інноваційної діяльності вищих навчальних закладів є ключовою умовою переходу національного господарства на інноваційну модель розвитку.

Процес розробки та впровадження інновацій в системі вищої освіти виступатиме чинником підтримки сталості національної системи освіти взагалі. В свою чергу, наявність стійкого попиту на внутрішньому та зовнішньому ринках освітніх послуг, що вироблені на інноваційній основі, визначатиме і стабільність темпів розвитку національного господарства.

Вищі навчальні заклади мають здійснювати інноваційну діяльність на основі впровадження інноваційних освітніх розробок та нововведень, реалізацію інноваційних освітніх проектів, трансфер освітніх технологій [3, с.298].

На нашу думку, ключовим напрямом інноваційної модернізації вітчизняної системи вищої освіти є її повноцінна інтеграція до

європейського освітнього простору. Ми виходимо з позиції, що вища освіта є однією з найважливіших сфер, яка має бути інтегрованою до відповідних процесів на рівні ЄС та світу. Упровадження в системі вищої освіти України європейських норм і стандартів дасть змогу привнести в освітній процес елементи європейської культурної ідентичності, і як наслідок – гармонійного співробітництва із загальноєвропейським науковим, інтелектуальним та освітнім середовищем.

Усвідомлення еволюційності цивілізаційного розвитку дало поштовх розгортанню в системі освіти двох взаємопов'язаних стратегічних ініціатив – це Болонської декларації у 1999 році та Лісабонської стратегії у 2000 році. 19 травня 2005 року на конференції у норвезькому місті Берген Україна офіційно приєдналася до «Болонського процесу», що має на меті створення єдиного європейського простору вищої освіти [8, с.165-168]. Приєднання нашої країни до Болонського процесу надає можливість здійснити структурні перетворення вищої освіти за узгодженою системою критеріїв, стандартів і характеристик, що дозволить Україні стати визнаною частиною європейського освітнього і наукового простору [5, с.159]. Однією з вимог Болонського процесу є формування національної структури кваліфікацій, узгодженої зі структурою кваліфікацій, прийнятою на Бергенській конференції 2005 року.

Важливим напрямом модернізації системи вищої освіти України є удосконалення мережі навчальних закладів. Нині підготовку фахівців з вищою освітою здійснюють більш як 800 вищих навчальних закладів різного рівня, що знаходяться у підпорядкуванні багатьох відомств. Окрім того, більшість навчальних закладів мають відокремлені структурні підрозділи (філії, відділення, відокремлені факультети), які нерідко не здатні забезпечувати високу якість освіти.

Освітні інновації мають позитивно впливати на рівень якості освіти. Іншими словами, освітній процес, що здійснюється на інноваційній основі,

повинен забезпечувати гарантовано високу якість наданих освітніх послуг. У Болонському процесі забезпеченню якості освіти приділяється висока увага. 4 березня 2008 року в Брюсселі (Бельгія) Україна стала повноправним (урядовим) членом Європейського реєстру забезпечення якості вищої освіти. На практичному рівні національна система забезпечення якості вищої освіти реалізується через системи ліцензування та акредитації. Однак, наразі вказані інструменти, навіть за умови виваженого застосування, в силу низки об'єктивних та суб'єктивних причин не гарантують високої якості освітніх послуг.

Ключовим напрямом інноваційної модернізації системи вищої освіти є підтримка програм академічної мобільності науково-педагогічних працівників, викладачів, студентів. Зафіксовано тенденцію до підвищення рівня внутрішньої мобільності в національній системі освіти. Окрім того, спрощено механізм переведення здобувачів вищої освіти з одного вищого навчального закладу до іншого.

Важливою умовою підвищення якості вищої освіти виступає посилення відповідальності вищих навчальних закладів за результати діяльності шляхом розширення демократичних засад їх функціонування та поглиблення університетської автономії [8, с.167].

Окремі питання автономії вищих навчальних закладів унормовано у Законі України "Про вищу освіту", однак залишаються невирішеними проблеми демократизації стратегічного управління, розширення прав вищих навчальних закладів щодо розподілу фінансових ресурсів, прозорості та доступності для громадського контролю всієї їхньої академічної та фінансової діяльності.

Підтримка розробки та впровадження інновацій у системі вищої освіти – складне комплексне завдання, що вимагає застосування гнучких управлінських механізмів на всіх рівнях прийняття рішень: національному, секторальному, локальному. До цієї роботи мають бути залучені незалежні

експерти, роботодавці, інститути громадянського суспільства, науково-педагогічні колективи, профспілкові осередки.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Система вищої освіти має розвиватися на інноваційній основі, зокрема – підтримувати високі показники розробки та впровадження в освітній процес інновацій. Сформульовано принцип, процеси підтримки розвитку національної економіки, реалізації структурних реформ, модернізації мають гармонійно поєднуватися з удосконаленням системи вищої освіти, а ключовим елементом цього процесу повинно стати впровадження інновацій в освітній процес.

Освітні інновації мають впроваджуватися на рівні вищих навчальних закладів, завдання яких – підготувати інноваційно орієнтованого фахівця, придатного до самостійної роботи в нестандартних умовах, а завдання держави (в особі органів державної влади та управління) – створити належний організаційно-економічний механізм для розробки та впровадження освітніх інновацій.

Виділено пріоритетні напрями освітніх інновацій в системі вищої освіти України: закупівля та використання інноваційного освітнього обладнання, застосування інноваційних освітніх методик, інноваційних технологій навчання та перевірки знань, використання новітнього лабораторного устаткування, реалізація програм академічної мобільності, проведення наукових заходів тощо.

Інноваційна модернізація системи вищої освіти має стати одним із пріоритетних завдань державної соціально-економічної політики на перспективу. Підтримка високорезультативної інноваційної діяльності вищих навчальних закладів є ключовою умовою переходу національного господарства на інноваційну модель розвитку.

Ключовим напрямом інноваційної модернізації вітчизняної системи вищої освіти є її повноцінна інтеграція до європейського освітнього

простору. Упровадження в системі вищої освіти України європейських норм і стандартів дасть змогу привнести в освітній процес елементи європейської культурної ідентичності, і як наслідок – гармонійного співробітництва із загальноєвропейським науковим, інтелектуальним та освітнім середовищем.

Важливим напрямом модернізації системи вищої освіти України є удосконалення мережі навчальних закладів.

Інноваційна модернізація системи вищої освіти можлива лише на основі підтримки програм академічної мобільності науково-педагогічних працівників, викладачів, студентів. Зафіксовано тенденцію до підвищення рівня внутрішньої мобільності в національній системі освіти.

В подальшому доцільно організувати та провести дослідження з проблем методології планування інноваційних проектів, що реалізуються вищими навчальними закладами.

Література

1. Грищенко І.М. Професійна освіта в системі економічних досліджень / І.М. Грищенко. – К.: Грамота, 2014. – 384 с.
2. Економіка вищої освіти України: тенденції та механізм розвитку / за ред. акад. НАПНУ В.П. Андрущенка. – К.: Педагогічна преса, 2006. – 208 с.
3. Економічні аспекти проблем розвитку вищої освіти в Україні [монографія] / за ред. чл.-кор. НАПНУ І.М. Грищенка. – Хмельницький: ХНУ, 2010. – 478 с.
4. Економічні основи інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України / за ред. акад. НАПНУ В.І. Лугового. – К.: Педагогічна преса, 2009. – 384 с.
5. Захарін С.В. Інвестиційний ресурс технологічного розвитку економіки / Технологічний імператив стратегії соціально-

- економічного розвитку України [монографія] / за ред. д.е.н., проф. Л.І.Федулової. – К.: НАН України, Ін-т екон. прогноз., 2011. – С. 245-302.
6. Захарін С.В. Аналітичне оцінювання організаційно-економічних та фінансових умов розвитку системи вищої освіти України / Захарін С.В., Мартинюк В.В., Тур О.В. // Економічний вісник університету. - 2013. - № 20/2. - С. 157-165.
 7. Каленюк І.С. Економіка освіти [навчальний посібник] / І.С. Каленюк. – К.: Знання України, 2003. – 316 с.
 8. Пріоритети розвитку вищої освіти в Україні в руслі загальноєвропейських тенденцій // Стратегічна панорама. – 2014. - № 3. - С. 165-168.
 9. Смолкин А.М. Методы активного обучения / А.М. Смолкин. – М.Высшая школа, 1999. – 176 с.
 10. Соціогуманітарний аспект інноваційно-технологічного розвитку економіки України [монографія] / Л.І. Федулова, М.П. Данько, С.В. Захарін та ін. – К.: Ін-т екон. прогноз., 2007. – 472 с.
 11. Коваленко Д.І. Перспективні інструменти фінансування розвитку системи вищої освіти / Збірник наукових праць «Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту» Щоквартальний збірник наукових праць № 1-2,(48-49), 2016. С. 90-98.

References

1. Grishchenko I.M. Profesiyna osvita v sistemі ekonomichnikh doslidzhen / I.M.Grishchenko. – К.: Gramota, 2014. – 384 s.
2. Yekonomika vishchoї osviti Ukraїni: tendentsiї ta mekhanizm rozvitku / za red. akad.NAPNU V.P.Andrushchenka. – К.: Pedagogichna presa, 2006. – 208 s.

3. Yekonomichni aspekti problem rozvitku vishchoï osviti v Ukraïni [monografiya] / za red. chl.-kor. NAPNU I.M.Grishchenka. – Khmelniyskiy: KhNU, 2010. – 478 s.
4. Yekonomichni osnovi innovatsiynogo rozvitku vishchikh navchalnikh zakladiv Ukraïni / za red. akad.NAPNU V.I.Lugovogo. – K.: Pedagogichna presa, 2009. – 384 s.
5. Zakharin S.V. Investitsiyniy resurs tekhnologichnogo rozvitku ekonomiki / Tekhnologichniy imperativ strategii sotsialno-ekonomichnogo rozvitku Ukraïni [monografiya] / za red. d.e.n., prof. L.I.Fedulovoi. – K.: NAN Ukraïni, In-t ekon.prognozuv., 2011. – S. 245-302.
6. Zakharin S.V. Analitichne otsinyuvannya organizatsiyno-ekonomichnikh ta finansovikh umov rozvitku sistemi vishchoï osviti Ukraïni / Zakharin S.V., Martinyuk V.V., Tur O.V. // Yekonomichniy visnik universitetu. - 2013. - № 20/2. - S. 157-165.
7. Kalenyuk I.S. Yekonomika osviti [navchalniy posibnik] / I.S.Kalenyuk. – K.: Znannya Ukraïni, 2003. – 316 s.
8. Prioriteti rozvitku vishchoï osviti v Ukraïni v rusli zagalnoevropeyskikh tendentsiy // Strategichna panorama. – 2014. - № 3. - S. 165-168.
9. Smolkin A.M. Metody aktivnogo obucheniya / A.M.Smolkin. – M.Vysshaya shkola, 1999. – 176 s.
10. Sotsiogumanitarniy aspekt innovatsiyno-tekhnologichnogo rozvitku ekonomiki Ukraïni [monografiya] / L.I.Fedulova, M.P.Danko, S.V.Zakharin ta in. – K.: In-t ekon.prognozuv., 2007. – 472 s.
11. Kovalenko D.I. Perspektyvni instrumenty finansuvannia rozvytku systemy vyshchoi osvity / Zbirnyk naukovykh prats «Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu» Shchokvartalnyi zbirnyk naukovykh prats № 1-2,(48-49) 2016. S. 90-98.